

ЗНАЧЕННЯ АГРОТУРИСТИЧНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА У РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті розглянуто роль і значення агротуризму в Україні як основи розвитку сільських територій та соціальної сфери села, обґрунтовано концептуальні основоположення розвитку сільського туризму. Наголошено, що основним завданням держави, регіональної та місцевої влади повинно бути створення сприятливих умов для розвитку агротуризму як форми підприємницької діяльності в сільській місцевості.

Ключові слова: агротуризм, сільські території, агротуристичні підприємства, сільський туристичний кластер

Lypchuk V., Dydiv I.

MEANING AGROTOURISM ENTREPRENEURSHIP IN DEVELOPMENT OF RURAL AREAS IN UKRAINE

Summary. The article considers the role and significance of agrotourism in Ukraine as a basis for the development of rural areas and social sphere of the village, besides conceptual foundation of rural tourism development is substantiated. It should be noted that the main task of the state, regional and local authorities must be the creation of favorable conditions for agrotourism development as a form of entrepreneurial's activity in a rural area.

Keyword: agrotourism, rural territories, agrotourism enterprise, rural tourism cluster

1. Вступ

На сьогоднішній час можна стверджувати, що попри всі проблеми та вкрай недостатню цільову допомогу з боку держави, сільський туризм в Україні відзначився як вид туристичної і господарської діяльності. З кожним роком він набирає обертів, залучаючи до свого кола все більше людей, які хочуть не тільки заробляти гроші, а й зберегти красу української природи, національні традиції, унікальні природні, історичні та культурні пам'ятки, популяризувати принади рідного краю на внутрішньому та міжнародному ринках [1].

Проблеми розвитку сільського господарства тісно переплітаються з проблемами розвитку села. Традиційна орієнтація сільського населення на зайнятість у сільському господарстві, роздрібненість виробництва, низька зайнятість і високий рівень безробіття – далеко не повний перелік проблем, які характерні для сучасного українського села. Перспективність його розвитку, як свідчить світовий досвід, залежить не лише від розвитку сільського господарства, а й розвитку несільськогосподарської діяльності, підприємництва на селі.

Поєднання необхідності багатофункціонального розвитку села та значимості туризму стало підставою для виникнення нової форми діяльності агротуризму. Агротуризм – це свого роду альтернативна туристична діяльність, яка реалізується в сільських господарствах і є найдешевшим видом туризму, зважаючи на дешевизну продуктів харчування і ментальність селян [2].

Одним із головних завдань ринкової трансформації економіки є ефективне використання природно-ресурсного та соціально-економічного потенціалу регіонів. У сучасному світі туризм є однією з потужних, високоприбуткових сфер економіки, яка найбільш динамічно розвивається. Його прямий, непрямий або опосередкований вплив на економіку в частині створення доданої вартості й збільшення зайнятості безумовно вимагає відповідної економічної оцінки. Стає очевидним перетворення туризму у велику самостійну галузь національної економіки, діяльність якої спрямована на задоволення відповідних потреб населення. Туризм є складовою світових інтеграційних процесів, а туристичний бізнес стає зараз значимим сектором економіки.

Україна має всі передумови для інтенсивного розвитку внутрішнього та зовнішнього туризму: особливості географічного положення та рельєфу, сприятливий клімат, багатство природного, історико-культурного та туристично-рекреаційного потенціалів [5].

Створення сприятливого підприємницького середовища та цілеспрямований саморозвиток сільського туризму дозволяють отримувати соціально-економічні вигоди для окремих підприємців, територіальних громад, регіонів та країни в цілому. Концепція організаційно-економічного механізму управління сільським туризмом створює теоретичну основу для подальшої розробки та обґрунтування конкретних заходів її реалізації на практиці.

Розбудова синергії сільського туризму має етапний характер, залучаючи до створення комплексних туристичних продуктів все більше коло учасників. При цьому максимальний позитивний ефект для сільської економіки може бути забезпечений за умов стійкої, системної та цілеспрямованої співпраці всіх зацікавлених сторін – суб'єктів туристичного підприємництва, органів влади та місцевого самоврядування та ін., тобто процесу структуризації економічних відносин та створення формальних інститутів взаємодії (громадських організацій, кластерів, асоціацій тощо) у сфері сільського туризму [6].

2. Дефініція поняття „агротуризм, сільський туризм”

Як зазначає Лужанська Т. [3], сільський туризм включає (відповідно до мети подорожі) такі форми туристичної діяльності, як агротуризм, етнографічний туризм, фермерський туризм, екологічний, зелений, дачний туризм (табл. 1).

пов'язану із сільським господарством. Це означає, що до неї можна зарахувати тільки такий туризм, який функціонує на сільських теренах, використовує вільні будинки і господарські будівлі селян, продукцію та послуги їх власників. Саме це є одним із суттєвих стимулів до розвитку саме агротуризму, оскільки чітко сформувався рух до комерціалізації послуг, значного їх подорожчання, внаслідок чого обмежується попит на таку пропозицію серед незаможних людей [2].

Позитивна риса агротуризму – це безпосередній контакт з усіма цінностями, які несе в собі сільське середовище, завдяки: розміщенню в господарстві; участі у житті господарів; знайомству з околицями; тимчасовій відмові від деяких форм звичного життя та його зручностей; фізичній активності.

Мета агротуризму, як і будь-якого виду господарської діяльності, – це пропонування продуктів або ж надання послуг. Продукт повинен задовольняти потреби, повинен бути повторюваним та доступним, а також повинен відповідати встановленим

Таблиця 1

Форми організації сільського туризму

Агротуризм	діяльність з розміщення туристів в сільській місцевості на базі приватного житлового фонду сільських домогосподарів з метою участі відвідувачів в обробці городу, збиранні фруктів, овочів, ягід, випасі тварин, виробленні сільськогосподарської продукції тощо
Етнографічний туризм	діяльність з розміщення туристів у сільській місцевості на базі приватного житлового фонду сільських домогосподарств з метою ознайомлення з історико-культурною спадщиною, побутом, ремеслами сільських мешканців, а також участі в святкуванні стародавніх свят, обрядів тощо
Фермерський туризм	туристична діяльність, що переважно носить екскурсійний характер і передбачає відвідування туристами ферм з тваринами (наприклад, страусової ферми). Такий вид туризму не обов'язково має передбачати розміщення (ночівлю) на базі приватного житлового фонду
Екологічний туризм	туристична діяльність з відвідування природних територій, що представлені, як правило, національними та природними парками, резерватами та іншими типами природних територій, які оберігаються (гірські місцевості)
Зелений туризм	форма організації відпочинку на природі в екологічно чистих місцевостях (на території ландшафтних парків, лісопарків, дендропарків, гідропарків та інших ландшафтних комплексів) без або з розміщенням в приватному житловому фонді
Дачний туризм	форма організації відпочинку на базі власного приватного житлового фонду в сільській місцевості

Сільський туризм – це форма рекреації, якою займаються у сільській місцевості та яка охоплює різноманітні форми відпочинкової активності, пов'язані з природою, мандрівками, оздоровленням, краєзнавчим чи етнографічним туризмом. Окрім того, він пристосований до сільських умов, що означає невеликі масштаби. До невід'ємних факторів відпочинку на селі, які активно шукають мешканці міст, належать спокій, тиша та розслаблення у здоровому оточенні природних багатств. Об'єкти продажу сільського туризму – це світ природи, сільська культура, аграрні господарства [1].

Агротуризм – це одна з форм сільського туризму, спосіб раціонального використання природних умов місцевості. Загалом, агротуризм можна трактувати як форму сільського туризму, безпосередньо

нормам. У структурі агротуристичного продукту основою (осередком) буде відпочинок у селі, знайомство із традиціями, культурою, звичаями, свіже повітря, контакт з тваринами, тиша, спокій. Реальним продуктом є ночівля у господарів, харчування, регіональна культура.

Каталог агротуристичних продуктів дуже широкий та охоплює наступні позиції:

- проживання у сільському будинку;
- домашнє харчування;
- ознайомлення з виробничим процесом та активна участь у ньому;
- безпосередній контакт з тваринами;
- прямиий продаж продуктів з власного господарства,
- відпочинок у вихідні дні;

- верхова їзда;
- оздоровлююча терапія з використанням продуктів рослинного і тваринного походження;
- музеї народного мистецтва та сільського господарства;
- сільські фестивалі та народний фольклор [1].

3. Концептуальні засади розвитку агротуристичного підприємництва на селі

Реалізація плану розвитку сільського туризму неможлива без вирішення проблем суміжних галузей – агропромислової (забезпечення екологічно безпечною харчовою продукцією не тільки населення, але й потенційно-численних туристів), комунальної – наведення елементарного санітарного порядку в містах (безперебійне забезпечення роботи водопроводів, каналізації, електромережі тощо), транспортної. Економічність сільського туризму проявляється у можливості вирішення проблеми зайнятості як сільського, так і міського населення, оскільки сільські мешканці, особливо в осінньо-зимовий період, не займаються сільськогосподарськими роботами, а міські мешканці не відмовляються попрацювати в полі, у виноградниках і т. д. [3].

Отже, у сільській місцевості України підприємницька діяльність може розвиватися у двох основних формах: малі сільськогосподарські та агротуристичні підприємства. У процесі розвитку малих сільськогосподарських підприємств на селі, не тільки на Заході, а й в Україні все більше значення в реалізації підприємницької діяльності мають агротуристичні фірми. Це характерно не тільки для окремих регіонів нашої країни, де домінує гориста й болотиста місцевість, але й у місцях, багатих на історичні пам'ятки, природні ландшафти, лікувально-оздоровчі заклади тощо.

Перспектива розвитку агротуристичного підприємництва на селі є великою і може бути реалізована в таких напрямках:

- аналіз ринку сільського туризму з метою визначення кола потенційних клієнтів;
- оцінка характеру і масштабів конкуренції зі сторони інших регіонів та країн у сфері розвитку сільського туризму;
- розширення кола міжнародних зв'язків для надання необхідної та ефективної інформації стосовно сільського туризму;
- розвиток дорожньо-транспортної інфраструктури;
- активізація створення приватних садиб та формування і поширення реклами про них;
- проведення уніфікованої категоризації відпочинкових осель;
- застосування комп'ютерної системи резервування місць;
- здійснення архітектурної ландшафтної реконструкції об'єктів туризму;
- соціально-культурних закладів у стилі та традиціях відповідних територій;
- використання декоративних кінних екіпажів для перевезення туристів на короткі відстані;

- регулярне проведення тренінгів для господарів агроосель та сільських працівників, задіяних в агротуристичному сервісі;

- створення інформаційних центрів, які займалися б збором і оперативним поновленням інформації про власників агроосель, стан їх наповненості, конюктури;

- формування нових маршрутів по визначних місцях;

- створення та постійне оновлення веб-сторінок регіону на терені сільського туризму.

Відомо, що господарський механізм функціонування туризму на селі тісно пов'язаний з організаціями, які займаються обслуговуванням туристів. Доцільно запропонувати створення кооперативу в межах окремого села або декількох сіл регіону, основу якого склали б власники агросадиб, туристичні бази, відпочинкові комплекси та споживче товариство з метою розвитку сільського туризму. Створена туристична інфраструктура сприятиме залученню більшої кількості як українських, так і зарубіжних туристів, що, в свою чергу, вплине на збільшення товарообігу споживчого товариства, збільшить зайнятість та доходи населення, а також збільшить надходження до місцевого бюджету [3].

Практично всю територію України (за виключенням причорнобильської зони), як зазначає Ф. Д. Заставний, можна вважати важливим санаторно-курортним районом. Перспективним є поєднання поєднання агротуризму з рекреаційною зоною. Вдалими з цього погляду є територія Карпат, Криму, Полісся. Особливо вигідним в цьому плані є зона Карпат з її великими рекреаційно-ресурсними можливостями.

Становлення і розвиток агротуризму в конкретному регіоні визначається передусім особливостями цього регіону. Він повинен володіти певними рисами, які сприятимуть його привабливості. До таких рис, зокрема, відносять: чисте природне середовище, низький рівень урбанізації та індустріалізації (характерним тут є низька щільність населення та низька задіяність населення в несільськогосподарських професіях), обмежена інтенсивність сільськогосподарського та лісового виробництва, сприятлива аграрна структура (господарства середньої величини), гармонійний агрокультурний ландшафт, невисокі доходи мешканців, вільні (невикористовувані) ресурси помешкань.

Важливе значення має повне використання існуючих можливостей в кожному сільському населеному пункті. Зокрема, доцільно використати наявні пусті будівлі і споруди для промислової чи торгової діяльності і надання послуг, використати природні дари, зокрема лісу. Привабливість полягає в тому, що багато сільських територій не знищені цивілізацією і багато об'єктів мають велику історичну цінність.

Попри вище сказане, варто зазначити, що дефіцит капіталу може складати основну перешкоду в проведенні самостійної діяльності як сільськогосподарської, так і позасільськогосподарської на селі. Умовою позитивного розвитку підприємництва як

джерела додаткового доходу і нових місць праці повинно стати зацікавлення цією проблемою місцевої влади, інших інституцій, насамперед банків, їх готовності до співпраці.

В цілому, актуальність розвитку несільськогосподарської діяльності на селі формує необхідність як більш поглибленого наукового обґрунтування, так і активізації практичної діяльності серед сільських громад, та органів влади, зокрема місцевого самоврядування [2].

4. Перспективи кластерного підходу

Останні тенденції розвитку великих агротуристичних підприємств передбачають створення кластеру туризму, яке охоплює підприємства й організації різної галузевої приналежності. Всі учасники таких підприємств об'єднавши туристичні ресурси, отримують вигоду від сумісних зусиль у вигляді більш широкого кола можливостей і збільшення доходів.

Суть кластерного підходу полягає у злагодженому розвитку групи юридично незалежних компаній з одного регіону, які працюють у суміжних галузях. Простіше кажучи, такі компанії діють в єдиному бізнес-напрямі. Під економічним кластером надалі розумітимемо структуру підприємств, об'єднаних єдиними матеріальними, фінансовими та інформаційними потоками.

Цілями взаємодії галузей усередині кластера є:

- ✓ подолання замкнутості на внутрішніх проблемах, інертності, негнучкості, які зменшують або повністю блокують благотворний вплив конкуренції, поява нових підприємств, видів продукції і послуг;

- ✓ сприяння капіталовкладенням і спеціалізації;

- ✓ обмін інформацією про потреби ринку, техніку і технології, про зв'язки між галузями;

- ✓ взаємна підтримка між галузями, отримання і раціональний розподіл вигод, що забезпечує прискорений розвиток, стимулює різні підходи забезпечує необхідні засоби для упровадження нових корпоративних і галузевих стратегій [7].

На фоні тисячі сільських населених пунктів, у яких повальне безробіття, моральне і матеріальне зубожіння, крадіжки і пияцтво саме там, де розвивається і безпосередньо здійснює свою діяльність Кластерний Сільський Туризм (КСТ), на районному чи місцевому рівні, повертається надія на кращий добробут і життя сільської громади. Для того, щоб відпочити на селі, треба зовсім не багато – чисту хату, приємних господарів і людину, яка все це знайде, організує і підготує.

Основні напрямки, за якими працює КСТ, включає: освітній, інформаційний, організаційний.

Організаційний напрям – це:

- ◆ координація роботи місцевих підприємців з обслуговування туристів;

- ◆ взаємодія з органами місцевої влади та громадськими організаціями;

- ◆ забезпечення дотримання стандартів з обслуговування туристів.

Освітній напрям включає:

- ◆ проведення тренінгів та семінарів;

- ◆ надання консультацій;

- ◆ підготовка до проведення освітніх заходів, орієнтованих на наших гостей.

Інформаційний напрям передбачає:

- ◆ маркетинг сільського туризму;

- ◆ PR діяльність Кластеру Сільського Туризму агротуристичних підприємств;

- ◆ створення інформаційної інфраструктури для забезпечення потреб туристів.

У такому об'єднанні може налічуватися понад 100 членів кластеру, з них не лише власники агроосель, це і екскурсоводи, підприємці – власники магазинів, працівники культури, організатори так званих атракцій (витріщаки), місцеві органи самоврядування, освітні заклади, які також отримують свою частку від того, що витрачає турист перебуваючи в КСТ.

У розвиток КСТ власниками агроосель вкладаються не тільки фінансові, а матеріальні, людські та ідейні внески, а це впливає на збільшення кількості відпочиваючих, відповідно, і на покращення якості послуг та їх розширення.

Обрана форма кластеру – це ефективна на сьогодні форма кооперації зусиль жителів селища. Одним із принципів кластеру є одночасна присутність партнерства та конкуренції, що приносить в справу солідаризм та постійне підвищення якості послуг. Кластер в селі – це як одна сім'я: одночасно дружні, але й змагаються один з одним. Кластер є громадською структурою, неприбутковою по формі. Щоб стати її членом, треба бути зацікавленим у розвитку сільського зеленого туризму на території. Член кластеру отримує доступ до інформації, можливості навчання, можливості бути прорекламованим тощо. З кожним днем КСТ зростає інформаційно, новими ідеями, новими досягненнями, новими знайомствами, створюються робочі місця. І це лише початок інновації, яка створить постійну мережу зайнятості населення.

Для того, щоб молодь розуміла село, прагнула там працювати, щоб всі побачили, відчули і зрозуміли справжню Україну – потрібно шукати села, де є активні і працюючі люди. А якщо справу поставити ширше і пам'ятати, що в селі туриста приймає не лише один власник агрооселі, а вся громада, то стане зрозумілим, що сільський туризм є не просто бізнесом, а ще й благородною справою відродження нашої країни [4].

5. Висновки

Розвиток агротуристичного підприємництва є основним чинником формування і розширення діяльності у сфері ринкових послуг. Створення сприятливих умов для розвитку різних форм підприємництва та урізноманітнення господарської діяльності на селі повинно стати основним завданням державної, регіональної та місцевої влади. Для цього в Україні необхідно створити сприятливе для сільського населення, прозоре та дієве нормативно-

правове поле, а також запровадити механізми контролю за виконанням чинних законів. Розвиток підприємництва на селі сприятиме інноваційній формі Кластерного Сільського Туризму, що зумовлює ще більшу самозайнятість населення, збільшення його доходів та підвищення рівня життя у сільській місцевості в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Домбровський З. 10 років від започаткування власного агротуристичного бізнесу в Україні. / [З. Домбровський, О. Гордієнко, П. Горішевський та ін.]. – К.: Проект, 2011. – 230 с.

2. Липчук В. В. Агротуризм: організаційно-економічні засади розвитку : монографія / В. В. Липчук, Н. В. Липчук. – Львів: СПОЛОМ, 2008. – 160 с.

3. Лужанська Т. Ю. Сільський туризм: історія, сьогодення та перспективи: навч. посіб. / [Т. Ю. Лужанська, С. С. Махлинець, Л. І. Тебляшкіна; за заг. ред. І. М. Волошина]. – К.: Кондор, 2008. – 385 с.

4. Мацюк Л. В селі туриста приймає не один власник агрооселі, а вся громада / Л. Мацюк // Туризм сільський зелений. – 2013. – № 1. – С. 28-29.

5. Осадча Т. С. Сільський зелений туризм в Україні: окремі аспекти організації, обліку і контролю: монографія / Т. С. Осадча. – Херсон: «Олді-плюс», 2009. – 294 с.

6. Цепко О. А. Мале підприємництво в сільській місцевості / О. А. Цепко // Аспекти сільського розвитку : Вісник Інституту сільського розвитку. – 2005. – № 1–2. – С. 64-67.

7. Чорненька П. В. Організація туристичної індустрії: навчальний посібник / П. В. Чорненька. – К.: Атіка, 2009. – 392 с.